

ДИНАМІКА І СТРУКТУРА МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

Філіпенко А.С.

д.е.н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Розрізняють три основних типи МПП: загальний, частковий та одиничний, які розповсюджуються на всі рівні економічної системи: домашні господарства, фірми, економічні галузі, країни, регіональні інтеграційні об'єднання.

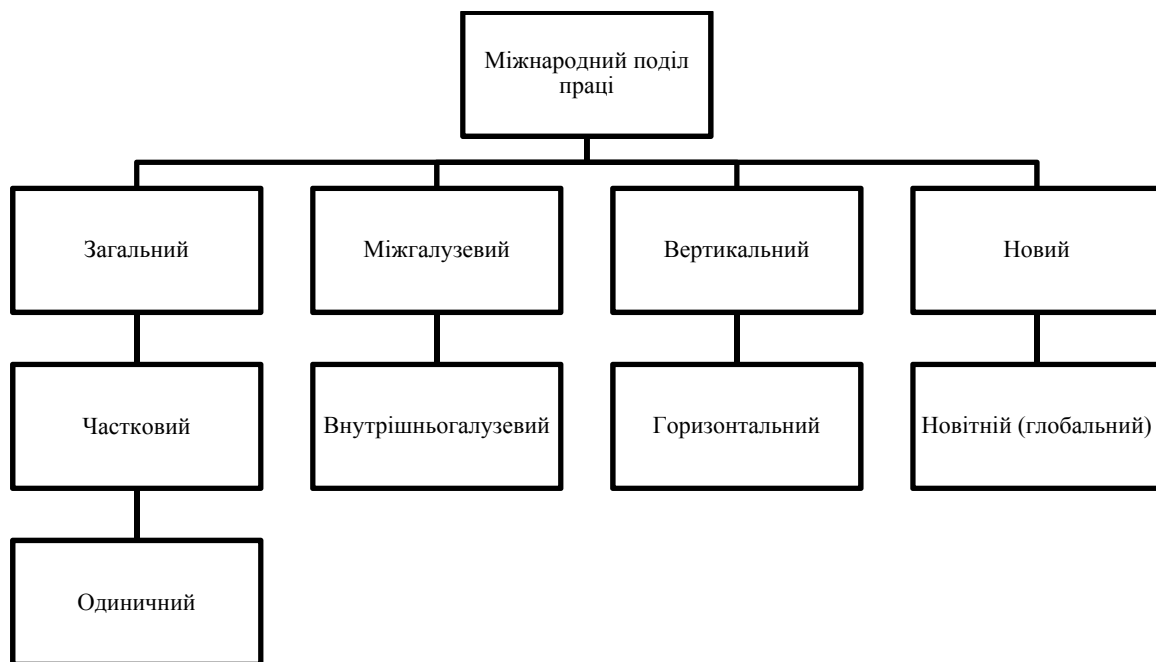

Рис. 1. Міжнародний поділ праці: класифікація

Міжнародний одиничний поділ праці, заснований на транснаціоналізації власності і виробництва, отримав назву нового, в рамках якого мобільність факторів виробництва і, зокрема, капіталу, досягає найвищого рівня. На даному етапі (середина ХХ ст.) виникають принципово нові явища, пов'язані з мобільністю між країнами порівняльних переваг. Вивіз капіталу в цих умовах супроводжується експортом техніки, технології, менеджменту, маркетингу та інших

складових сучасного виробництва. Домінуючою ланкою в системі МПП стає внутрішньогалузева спеціалізація. Іншою характерною рисою нового міжнародного поділу праці є зростаюча економічна взаємозалежність країн, яка проявляється у взаємодоповненні національних господарських комплексів, у посиленні їхньої структурної релевантності.

Взаємозалежність охоплює фактори виробництва, ринки збуту продукції, науково-технологічну та інституційну сфери, зовнішньоекономічну політику. Формуванню нового міжнародного поділу праці значною мірою сприяло також прийняття VI спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН (ГА ООН) у 1974 р. важливих політичних і нормативно-правових документів «Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку» та «Хартію економічних прав та обов'язків держав».

Таким чином новий міжнародний поділ праці зумовлений, з одного боку, появою в його змісті і структурі нових сутнісних системних рис (транснаціоналізація власності і виробництва), а, з іншого – розширенням формату, диверсифікацією суб'єктів МПП внаслідок розпаду колоніальної системи та прилучення до нього колишніх соціалістичних країн у рамках співпраці Схід-Захід.

Новий міжнародний поділ праці в контексті зазначених рішень ГА ООН мав надати країнам, що розвиваються, сприятливіші можливості для використання переваг, які виникають у зовнішній торгівлі та інших формах світогосподарських зв'язків. Йдеться про взаємне відкриття ринків, збільшення інвестицій з індустріально розвинутих країн у країни, що розвиваються, головним чином з боку ТНК, поліпшення умов торгівлі тощо.

Ще одна особливість нового міжнародного поділу праці полягає в акцентуванні на взаємодії на рівні первинної ланки – підприємств і фірм, що прямо пов'язується зі зростанням потоків капіталу між ними, та

необхідністю трансформації критерію ефективності також на цю мікроструктуру.

В умовах тотальної інформатизації виробництва з використанням електронних носіїв, розвитку цифрової економіки, стратегічних мережевих систем з'являються паростки новітнього* (глобального) міжнародного поділу праці. Автори Енциклопедії глобалізації вважають, що глобальний поділ праці сформувався в останній декаді ХХ ст. внаслідок встановлення постійних економічних трансакцій між Сходом і Заходом, що означало завершення системної цілісності світової капіталістичної економіки зразка «довгого ХVІ ст.» (1450-1640pp.)

Архітектуру глобального поділу праці формують чотири головні групи суб'єктів міжнародних економічних відносин:

- виробники високої вартості, що використовують переважно інтелектуальну працю;
- виробники великих обсягів продукції, яка виготовляється низькооплачуваною працею;
- виробники сировини, прив'язані до природних ресурсів;
- маргінальні (зайві) виробники, праця яких знецінена.

Таким чином, існує помітна диференціація країн і інших суб'єктів світогосподарських процесів в залежності від їхнього конкретного стану в системі міжнародного поділу праці, що зрештою впливає на характер та інтенсивність участі даних акторів у світових інвестиційних процесах. Зокрема, слід ураховувати такі процеси, як зростаюча взаємозалежність, започаткована ще в 70-і роки ХХ ст., асиметричність глобальної економічної системи, регіоналізація та внутрішньорегіональна диверсифікація, вибіркова включеність окремих галузей, країн і регіонів в систему МПП, сегментація світового ринку і як наслідок усього попереднього – надзвичайно мінлива геометрія світового господарства. Використовуючи глобальну інфраструктуру інформаційної економіки, зазначені актори створюють міжнародні мережі і потоки.

Таким чином, новітній міжнародний поділ праці ще більшою мірою, ніж попередній, формується не між країнами, а між економічними агентами, що використовують вищезазначені типи праці в глобальній структурі мереж і потоків, які у своїй сукупності зачіпають тією чи іншою мірою усі без винятку держави світу. У силу того, що окремі стадії процесу виробництва розсосереджуються фірмами по різних географічних зонах світової економіки з метою отримання вигоди від різниці у виробничих затратах, вони організовують свою діяльність у масштабах **глобального вартісного ланцюга**.

При цьому індустріально розвинуті країни концентрують свої зусилля і ресурси на виробництві капіталомісткої, високотехнологічної продукції; нові індустріальні країни випускають товари, що вимагають затрат кваліфікованої праці і сучасних технологій 4-5-го технологічних циклів; найменш розвинуті країни роблять акцент на виготовлення трудомістких виробів та сировини. Такий вартісний ланцюг зумовлює можливість вилучення найбільших обсягів доданої вартості в розвинутих країнах і створення там надлишкових капіталів та їх експорту в інші країни і регіони світу.

Аутсорсинг і офшоринг – складові глобального вартісного ланцюга. В залежності від інтенсивності здійснення наукових досліджень та участі в міжнародному поділі праці, галузі економіки ділять на чотири групи: *високої технології, середньої високої технології, середньої низької технології та низької технології*. До першої групи, у якій витрати на дослідження і розробки становлять більше 5% від випуску продукції, відносяться літако- і ракетобудування, офісне і комп'ютерне обладнання, радіо,- телевізійне та комунікаційне обладнання, медикаменти, точні та оптичні інструменти. У другій групі дослідження і розробки сягають 1,5-5% валового випуску. Вона охоплює електричні машини і апарати, автомобілі, трейлери, хімічні вироби, залізничне та транспортне обладнання, певні типи верстатів. Дослідження і розробки у третій групі

галузей дорівнюють 0,7-1,5% обсягу продукції, коло якої окреслюється металургією, нафтопереробкою, ядерним паливом, гумовими і пластиковими виробами, будівництвом і ремонтом суден. Четверта група галузей характеризується найнижчим показником досліджень і розробок (0,7%). Тут зосереджуються окремі галузі обробної промисловості, паперово-целюлозна і деревообробна промисловості, друкарська справа, продовольство, напої і тютюн, виробництво текстилю, шкіри і взуття.

Таблиця 1.

Основні держави-центри економічної сили (2001-2005 рр.)

	Частка у світовому ВВП		Частка у зовнішній торгівлі		Частка у ринковій капіталізації фондів ринку
	За ПКС	За ринков. валютним курсом	Експорт	Імпорт	
США	20,5%	30,1%	11,6%	19,7%	44,4%
Зона євро	15,7%	21,9%	18,5%	16,9%	15,3%
Японія	6,7%	11,6%	7,4%	5,8%	9,4%
Великобританія	3,1%	4,9%	4,7%	5,6%	7,5%
Китай	14%	4,6%	7,2%	6,2%	1,9%

Зазначена диференціація галузей економіки зумовлює такі сучасні закономірності МПП:

- Зменшення ролі сировинного фактору у формуванні структури МПП у зв'язку з досягненням науково-технічного прогресу, а також зниженням матеріало- та енергомісткості виробництва

- Поглиблення спеціалізації виробництва у межах окремих держав, яка спрямована на поліпшення якості продукції, зниження її собівартості за умов жорсткішої конкурентної боротьби на світовому ринку. Багато галузей промисловості розвинутих країн, не знаходячи збуту всьому обсягу продукції, що випускається всередині країни, орієнтують виробництво на зовнішній ринок. У більшості розвинутих країн Європи понад 50% виробництва орієнтовано на експорт. Експортність стає основним критерієм та стимулом промислового прогресу.

■ Розвиток внутрішньогалузевого поділу праці. Один з напрямів внутрішньогалузевої спеціалізації – обмін деталями, вузлами та комплектуючими виробами. У сучасному машинобудуванні не більше 20% деталей є оригінальними, а решту 80% становлять взаємозамінні мікропроцесори, деталі (наприклад, автошини для автомашин, блоки живлення та ін.)

■ Зростання значення міжнародної передачі технологій та зменшення періоду від моменту наукового відкриття до його впровадження у виробництво.

Україна в сучасному глобальному поділі праці.

В 2006 році Україна зайняла **39** місце в **індексі глобалізації** - щорічному рейтингу найбільше глобалізованих країн. Рейтинг був складений спільно американським журналом Foreign Policy і консалтинговою компанією А.Т. Kearney. Індекс глобалізації, опублікований у жовтні 2006 року, містить у собі 62 країни, на частку яких у сукупності доводиться 96 відсотків всесвітнього ВВП. Кожна країна оцінювалася за 12 параметрами, об'єднаними у чотири категорії: **економічна інтеграція, технології, приватні контакти та політика.**

За **рейтингом конкурентоспроможності** Всесвітнього економічного форуму Україна в 2006-2007 році посіла **78-ме місце.**

За реальним ВВП, вирахованим на базі паритету купівельної спроможності, Україна в 2006-му році зайняла **28-ме місце в світі** (355.8 млрд. дол.), за номінальним, вирахованим на основі ринкового обмінного курсу – **53-тє місце** (81.53 млрд.дол).

Частка України в реальному світовому ВВП складає 0,44%, в номінальному – 0,21%.

Частка України в світовому експорті складає 0,33%.